

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlelere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığı göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirlenmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Yunus Vehbi Yavuz

1944 yılında Türkiye’de Trabzon vilayeti Çaykara kazası Akdoğan köyünde doğdu. İlk dinî bilgiler ile Temel İslâmî ilimleri babası merhum âlim, zâhid ve müderris Hacı Hasan Efendi’den aldı. Onun özel medresesine katılarak Osmanlı medrese geleneğinde okutulan dersleri on yıl boyunca okuyarak icâzet aldı. 1971 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun oldu. 1977 yılında Bursa Yüksek İslam Enstitüsü fıkıh asistanlığına atandı. 1983 yılında *el-Mebsût’a Göre Tatbikatta Hanefi Müçtehitlerinin İctihad Usulü* konulu teziyle doktor unvanını elde etti. 1987’de doçent unvanını elde etti. 1994 yılında ise profesörlüğe yükseltildi. 1994 - 1996 yıllarında Malezya Milletler Arası İslâm Üniversitesi’ne bağlı Vahye Dayalı İlimler Fakültesi/Külliyetü Ulumi’l-Vahy’da iki yıl misafir öğretim üyesi olarak lisans ve yüksek lisans düzeyinde fıkıh dersleri ve konferanslar verdi. Türkiye’de alanıyla ilgili olarak çok sayıda konferans verdi, panellere, sempozyum ve bilimsel toplantılara tebliğci ve müzakereci olarak katıldı. Çeşitli dergi ve gazetelerde makaleler ile ansiklopedi maddeleri yazdı. Bugüne kadar birçoğu telif ve bir kısmı tercüme olmak üzere 50’den fazla kitap yazdı. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalı’ndaki görevinden 2011 yılında emekli olan Yavuz, ilmî faaliyetlerine devam etmekte olup hâlen kurucusu olduğu Kur’an Araştırmaları Vakfı’nın başkanlığını yürütmektedir.

Görüşme Ahmet Cevdet Karaca tarafından, hocamızın
Bursa/Güzelyalı’da bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 14 Haziran 2023 Çarşamba Bursa Güzelyalı'dayız. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde gerçekleştirilen *Karadenizde Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin konuğu sayın Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz hocamız. Öncelikle kendisine bizlere zaman ayırdığı ve projemize destek verdiği için teşekkür ediyoruz. Sözü daha fazla uzatmadan kendisine bırakıyoruz.

Değerli hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1944 yılında Çaykara Akdoğan köyü Kovacık Mahallesi'nde dünyaya geldim. İlk dinî bilgilerimi ve ulûm-i şer'iyeye tahsilini babam merhum Hacı Hasan Rami Yavuz'dan öğrendim. Daha sonra resmî diplomaları elde etmek üzere ilkokul, orta ve lise diplomalarını da dışarıdan imtihana girek elde ettim. 1966-67 öğretim yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldum. 1970-71 yılında mezun oldum. Bu arada Diyanet İşleri Başkanlığı'nda da görev aldım, öğrenciyken vaizlik göreviyle görevlendirilmişim. İlk defa 1962 yılında Trabzon'un Arsin kazasında vaiz olarak görevlendirildim, daha sonra İstanbul Beyoğlu vaizliğine atandım. Vaizlik birlikte öğrenciliğimi beraber yürüttüm. 1977 yılına kadar İstanbul Beyoğlu vaizi olarak kaldım ve Bursa İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşundan sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nca açılan sınava katılarak Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nün fıkıh asistanlığını kazandım. 1977'den 2011 yılına kadar görevli olarak Bursa İlahiyat Fakültesi'nde görev yaptım. Emekli olduktan sonra da Mudanya kazasında ikamete devam etmekteyim. Hâlen kütüphanemin talebesi olarak hayatımı sürdürüyorum, kitaplarımla helalleşmeye çalışıyorum, kitap okuyorum. Çok az da olsa okumak isteyen ilâhiyat öğrencilerine dersler veriyorum. Toplumdan bir istek geldiği takdirde konuşmalar yapıyorum. Elimden geldiği kadar telif eserler yazmaya çalışıyorum.

Değerli hocam ilk eğitiminizi merhum Hacı Hasan Rami Hocaefendi'den, babanızdan almıştınız. Kendisinin haricinde bir sıbyan mektebinden, başka hocalardan eğitim aldınız mı?

Aldım, mahalle mektebine gittim. Mahalle mektebimizin hocası Ahmet Bilgin Efendi vardı, yaşlı bir zattı, ondan ve caminin imamlığını kendisinden sonra yürüten oğlu Abdurrahim Bilgin Hocaefendi'den de Kur'an'ı hatmettim.

Peki, buradaki hocalarımızın, mesela bahsettiğiniz kişilerin eğitim durumları nelerdi, nerede yetişmişlerdi? Onlar da yine o bölgede medreselerde yetişmiş kimseler miydi? Eğitim durumları nasıldı?

Babam, bizim köyün müderrisi ve Of bölgesinin medreseler müfettişi Tayyib Zühdü Velioglu'ndan okuyup icâzet aldı. Sıbyan mektebindeki hocalarımdan Hacı Ahmet Efendi, babasından ve yöre medreselerinden ders okudu ama tafsilatı fazla bilmiyorum ancak İstanbul Süleymaniye Medresesi'nde de okuduğunu hatırlıyorum, kendisi bir defa bahsetmişti bir sohbeti esnasında. Oğlu Abdurrahim Efendi bir taraftan sıbyan mektebinde hocalık yapıyordu, bir taraftan da aynı mahallede bulunan Hacı Hasan Efendi'nin ev medresesinde ders okuyordu.

Bu sıbyan mektebinde eğitim materyali olarak neler kullanılıyordu? Sıbyan mektebinden mezun olan çocuklarla ilgili tören tarzı bir şeyler yapıyor muydu? Bunlarla ilgili bilgi verebilir misiniz?

Eğitim materyali elif-bâ cüzü vardı. Rahmetli annemin babası, dedem Dursun Poyraz Efendi'nin İstanbul'dan beraberinde getirdiği çok sayıda elif-bâ cüzü vardı. Osmanlıca fakat çok güzel bir şekilde okumayı kısa zamanda öğreten bir kitaptı, dinî bilgiler de ihtiva ediyordu. Biz o kitaptan Kur'ân-ı Kerîm metnini okumayı öğrendik, belki Osmanlıca'yı da öğrenmemizde temel teşkil etti. Ondan sonra Amme cüzü, Tebâreke cüzü daha sonra Kur'ân-ı Kerîm'e geçiliyordu. Hatta Yâsîn sûresi de ayrıca okunuyordu ve en son baştan sona Kur'ân-ı Kerîm'in hatmi yapılıyordu. Hatim yapıldığı zaman bugünkü anlamda bir tören yapılıyordu. Sadece hatim indiren öğrenci, hocasına hediye olarak bir tepsi baklava götürüyordu.

Değerli hocam sıbyan mektebinden sonraki süreçte hafızlık eğitimine mi yoksa onun öncesinde merhum babanızın İslâmî ilimler eğitimine mi başladınız? Ondan sonraki eğitim süreciniz nasıl gerçekleşti?

Yedi yaşında sıbyan mektebinden mezun oldum diyelim, Kur'an okumasını öğrendim, Yâsîn-i şerifi ezberledim, Amme, Tebâreke cüzlerini de ezberledim. Ama ilkokul çağına gelince bir karar verilmesi gerekiyordu, benim arkadaşlarım ilkokula kaydolmaya başladılar. Rahmetli babam bir gün beni yanına çağırdı "hafız mı olacaksın yoksa hoca mı olacaksın" dedi, iki seçenek koydu önüme yani. Burada devletin resmî okulunda okuma seçeneği yoktu. Ben hafızların yedikleri dayağı duyduğum için, o bana cazip görünmedi. Ben hoca olacağım dedim ve öyle deyince bismillah dedik. Bir çarşamba günü, babamın yatak odası hem de aynı zamanda misafir odası olan köy evimizdeki odada, bir kuşluk vakti iki arkadaşla birlikte üç kişi *Emsile*'den okumaya başladık. İlkokula göndermemesinin hikmeti, o zaman dinî eğitim yoktu okullarda, okullara giden öğrenciler ateist, dinsiz ahılsız, fasık olabiliyordu yani iyi bir insan olma umudu yoktu. En azından Hacı Hasan Efendi'nin kafasındaki dünyada, onun zihin dünyasında böyle bir fotoğraf yoktu, yani endişeliydi. Hiçbir şeye bulaşmadan saf dinî bilgileri öğrensin, hayata böyle devam etsin istedi. Bir devlet düşmanlığı, Cumhuriyet düşmanlığı anlamında bir tutum değildi bu. Yedi yaşında *Emsile*'den başladım on yedi yaşında *Mir'âtü'l-usûl*'ü okuyarak icâzet alarak meslekî hayata atıldım. Ancak şunu kaydedebilirim yani beni zorlamadığı için, hafızlıkla hocalık arasında, ulûm-i şer'iyeyi öğrenme arasında serbest bıraktığı için şevkle derslerime sarıldım. Derslerimi çok iyi yapıyordum, hocaya ders verilir her gün medresede, arkadaşlarım arasında en iyisini ben yapıyordum. Çünkü okuduğum kitapları yazıyordum. *Emsile*'yi yazıyordum, *Binâ*, *Maksûd*, *Avâmil* bunları yazdım, *Îsâgûci* gibi metinleri de yazdım. Hatta *Meânî*'nin tercümesini yapmaya başladım bir ara boş zamanlarımda. Yani çocukluğumdan beri ilmî sevdim, ilimle haşır neşir oldum, o sevgi bugüne kadar getirdi beni, hâlen de devam ediyor.

Çocukluk zamanınızda köyünüzde hanımların genel durumu neydi? Eğitim süreci açısından soruyorum. Yani yetiştirme ve tahsil durumları nasıldı? Mesela kızların eğitimine bakış açısı nasıldı, bu konuda da bilgi verebilir misiniz?

Benim çocukluk ve gençlik döneminde bulunduğum bölgede, köyde, mahallede kız çocuklarının okuması diye bir konu yoktu, yani çok az sayıda insan ilkokula gidiyordu. Bu çerçevede rahmetli babam da benim üç kız kardeşim vardı, onlardan hiçbirini okula göndermedi ve okuma yazma da öğrenmelerini istemedi. Çünkü *Ta'limü'l-müteallim* adlı bir kitap var, eğitim öğretim kitabı, onun

Osman Pazari şerhinde “kızlara yazmayı öğretmeyin erkeklere mektup yazar” mealinde bir hadis rivayet ediliyor. Bu sözün hadis olmadığını sonradan ben öğrendim. Ama babam Hacı Hasan Efendi bunun hadis olduğuna kesin inandığı için anneme de okuma yazmayı öğretmedi. Kız kardeşlerime de öğretmedi ve okula vermedi.

Medrese eğitimi açısından da aynıısını söyleyebiliriz değil mi? Sadece devlet okulu değil dinî ilimleri de öğretmedi yani.

Arapça ve ulûm-i şer‘iyyeyi öğretmek temayülü de olmadı, öyle bir gelenek de zaten yoktu. Osmanlılar döneminde kızlar okuma yazma bilmezdi. Bizim köyde okuma bilen, bizim mahallede, otoz hanelik bir mahallede okuma bilen bir benim rahmetli anneannem Hatice Poyraz Hanımefendi vardı. *Ahmediye* ve *Muhammediye* kitaplarını okurdu, mahalle hanımlarına haftada bir gün ders yapardı ama yazma bilmezdi, sadece okuma bilirdi.

Değerli hocam ilk tahsilinizden sonraki süreçlerde kendilerinden eğitim aldığınız hocalarınız var mıdır, kimlerdir? Onlarla ilgili de bize bilgi verebilir misiniz? Eğitim süreci bittikten sonra görev almak üzere çıktım demiştiniz, daha sonra ilim aldığınız hocalarınız oldu mu hocam, muhterem babanız haricinde?

Evet, istifade ettim ama medresede okuduğumuz usulde ders aldığım bir hocamız olmadı. Yüksek İslam enstitüsünü kazandıktan sonra öğrenci olarak kayıt olduk, hocalarımızın vermiş oldukları resmî bilgilerden istifade ettik. Mesela Prof. Muhammed Tâvî et-Tancı Tunuslu büyük bir âlim, o bizim tevhit dersimize geldi. Ondan çok istifade ettik, bizim ufkumuzu açtı. Medreseyi bitirdiğim zaman ben okuduğum kitapların Allah’ın kitabı gibi olduğunu kabul ediyor, öyle inanıyordum. Ama o, fıkıh kitabıyla dinin aynı şey olmadığını farkında olduğu için onu bize de fark ettirdi, o bakımdan fikren kendisinden istifade ettim. Kemal Edip Kürkçüoğlu, rahmetli şair, edebiyatçı, o da ilk sene bizim edebiyat derslerimize geldi. Onun kitaplarını okuduk, şiirleri harika çok güzel şiirler yazmıştı, yayınlanmadı zannediyorum o şiirler.

Hocam muhterem babanızdan eğitim aldınız, babanızın eğitim yöntemi, kullandığı kaynaklar nelerdi? Yani biraz da o bölgedeki eğitim anlayışını anlamak açısından bu konuda bize bilgi verebilir misiniz hocam?

Yalnız bir şeyi ekleyeyim, önceki konuşmamızda bahsettiğimiz hocalara bir hocayı da eklemek istiyorum, rahmetli Prof. Dr. Bekir Topaloğlu Hoca. Okula kayıt olduğum zaman kendisi kelam asistanıydı, asistan olarak tercümanlığını yapıyordu. Dolayısıyla sınıfta bizim derslerimize giriyordu ama bir taraftan da bizimle ilgileniyordu. Genç, Arapça’sı iyi olan medrese görmüş, bilgi sahibi olan bir kimse. Öğrencilerle ilgileniyor, onların yetişmesinde rehberlik yapıyordu, bizi evine çağırırdı. Bize ufuk açtı, ileride ilme intisap etmemiz gerektiğini ve onun için nasıl çalışmamız, nasıl fiş tutmamız icap ettiğini anlattı. Yani bize kelimenin tam anlamıyla rehberlik yaptı ve okulu bitirinceye, hatta vefat edinceye kadar da kendisinden, feyzinden, ilminden, bereketinden istifade ettik Allah razı olsun.

Evet, medresedeki eğitim öğretim metoduna gelince birkaç kelime söylememiz icap eder. Yani bugünkü eğitim sistemiyle medrese eğitim sistemi birbirinden farklıdır. Medresede hoca dersi tekrar eder, yani anlatır. Arapça Türkçe olarak nakleder, hatta Sarf, Nahiv kitaplarında mefhum da okunur. Ama her gün o dersi öğrencilerin hoca önünde tekrar hocaya vermesi gerekir, yani her gün

öğrenci imtihan olur. Sürekli hazırlıklı olur, sürekli imtihan olur, mana verecek, mefhum okuyacak, okuduğu aldığı dersi anlayıp anlamadığı ortaya çıkacak, böyle bir metot vardı. Yani hazmederek ders okutuluyordu, geleceğe bırakılmıyordu. Bir de farklı tarafı, imtihan yoktu, neden zaten bir ders arkasında 8-10, bilemedin yirmi kişi bulunuyordu. Hoca o öğrencilerin bilgi durumunu, ders durumunu her gün kontrol ediyordu. Ayrıca imtihan etmeye gerek yok, icâzet alıncaya kadar imtihan yapılmazdı. Hacı Hasan Efendi'nin öğretim metodunda icâzete müstahak olmayan yani âlim ve hoca olamayacak olan kimse zaten bir ilk sene veya üç sene sonra tahsili bırakıyor, o ders halkasından ayrılmış oluyordu.

Eğitim öğretimde hangi kitaplar okutuluyordu?

Mesela medresede on iki fen tabir edilirdi, on iki fen on iki ana bilim dalındaki kaynak kitaplar öğretiliyordu. Sarf, nahiv, mantık, belagat, meâni, beyân, bedî' ondan sonra akaid, *Celâl ale'l-cemâl*, usûl-i fıkıh ve *Meşâriku'l-envâr*, hadis-i şerif, *Kâdî Beyzâvî Şerhi*, bir de ferâiz ilmi. Ayrıca *Kaside-i Bürde* denilen meşhur, Hazreti Peygamber'i öven kasidenin baştan sonra okutulması, ezberlenmesi ve icâzet yazılması vardı. Yani bu saymış olduğum kaynaklardan talebeye bilgi aktarılırdı. "Bu bilgi yeterli miydi?" diye soracak olursanız, tabii o zaman sorulsa "bunlar yeter, ne yapacaksın başka bilgiyi" derdim. Ama şimdi bugünkü ufkumuzla bakınca şunun eksik olduğunu görüyoruz. Medresede okutulan dersler açısından siyer ilmî okutulmuyor mesela, hadis usulü, *Buhârî* ve *Müslim* gibi kitaplar, İslâm tarihi, tarih, coğrafya okutulmuyor. Yani medreseden mezun olan bir öğrenci bu bilgileri dışarıdan kendisi belki öğrenerek ihtiyacı giderirdi ama asıl ilimlerden tahsil edilmesi gereken şer'î ilimlerden sayılmıyor bunlar veya sayılıyor idiye de programa dâhil edilmemişti, bunun belki tarihî sebepleri vardır onu bilemem.

Evet hocam az önceki sorumu tekrar ifade edecek olursam, eğitim gören öğrencilerin işleri ibateleri nasıl sağlanıyordu? Çünkü bildiğimiz kadarıyla merhum annenizin çok ciddi emeklerinin olduğunu, bu eğitim süreçlerinde öğrencilere bir evlat gibi sahip çıktığınızı biliyoruz. Biraz o şartlardan, etraftaki çevredeki köylülerin bakış açılarından bahsedebilir misiniz hocam?

Tabii memnuniyetle, o öğrenciler gayriresmî ders okuyorlardı bir defa onu söyleyelim. Yani ev medresesi diyoruz, resmî bir medrese değil, resmî bir hüviyeti yok, kaçak medrese. Evet, yani yoldan jandarma geçeceği zaman medresenin kapısını kapatıyor, ayakkabıları içeri alıyorduk ki Demokrat Parti devri olmasına rağmen. Evet, Demokrat Parti'den önceki dönemde kesinlikle yasaktı, yani bir hocanın bir yerde, bir mekânda ulûm-i şer'iyye okutması mümkün değildi. Yani gayriresmî bir ev medresesinde okumak isteyen çeşitli yörelerden, yakın ve uzak köylerden uzak vilayetlerden Hacı Hasan Efendi'nin adını duyarak yola çıkıp gelip tahsil-i ilim yapmak isteyen çok sayıda talebe vardı.

Tabii bu talebeler için bir yurt yoktu ancak talebeler köylerin, camilerin medreselerindeki odalarda yerleşiyorlar, oralarda barınıyorlardı. Ama bu da yetmiyordu, köylüler fazla olan evlerinin fazla olan odalarını, mekânlarını veya kullanmadıkları eski evlerini öğrencilere tahsis ediyorlar ve onların okumasına böylece yardımcı oluyorlardı. Sadece barınma yardımı değil yöre halkının o yetişecek olan ilim adamlarının tahsilinde çok büyük destekleri de oluyordu. Mesela öğrenciler ekmeklerinin ununu getiriyor ama ekmeğini mahalleli evinde pişiriyor, her gün talebeye ekmek gönderiyordu. Talebenin çamaşırını alıyor, yıkayıp ütülenmiş vaziyette yine öğrenciye iade ediyordu. Yani talebe ile yöre halkı kaynaşmış vaziyetteydi, halk öğrencileri sadece yabancı bir öğrenci değil bir evlat gibi görüyor, kabul ediyordu.

Rahmetli annem de o öğrencilerin yetişmesinde Hacı Hasan Efendi medresesinin kökleşmiş bir unsuruydu. Babamla evlendi, evlendiği andan itibaren babamın tedris hayatıyla talebeleriyle karşılaştı. Onların yemeklerini pişirdi, yetişmelerini sağladı ve bunu babam ölünceye kadar yaptı. Öldükten sonra da o öğrenciler gelip gidip ziyaret ederek o atmosferi devam ettirdi. Rahmetli Erbakan Hoca'yla röportaj yaptım, Hacı Hasan Efendi kitabını hazırlıyordum, Ankara'ya gitmiştim. Erbakan Hoca bana anlattı: Biz, dedi, Trabzon'a gittik, o zaman başbakan yardımcısıydı, bakan Şevket Kazan, birkaç bakan daha Fehim Adak, Oğuzhan Asiltürk vesaire, uçak iptal edilmiş altı saatlik bir zaman var, bu arada ne yapalım Hacı Hasan Efendi'yi ziyarete gidelim dedik. Çaykara'ya geldik, medresesinde kendisiyle sohbet ederken ben kendisine dedim ki "Hacı Hasan Efendi siz burada büyük bir hizmet veriyorsunuz ama mekân darlığı var, ufak bir yerde şartlar müsait değil. Biz aşağıda bir bina gördük, o binayı size devlet olarak yani Millî Eğitim Bakanlığı'yla görüşüp size tahsis etmek istiyoruz, oraya geçerseniz daha büyük hizmetler verirsiniz" teklifinde bulunduk. Bize "yok katiyen olmaz" dedi. "Niye olmaz?" deyince de "Talebe çile çekerse adam olur, öyle konforlu rahat mekânlarda yetişen talebelerden dine fazla hayır gelmez" uyarısında bulundu. Orası biraz da hem medrese hem marifet eviydi, hem köy hayatının, hem de o evin çilesi vardı, o çileyi çekiyorlardı.

Açıkçası burada bir anekdot aktarmak isterim hocam. Yine merkezimizin düzenlemiş olduğu bir ihtisas programı var. Öğrencilerle birlikte Âşikkutlu Efendi'nin, daha sonra da Hacı Hasan Efendi'nin evini ziyarete gittiğimiz zaman aşağıda camide arabadan indik ve o patika yoldan çıkarken öğrencilerin bir tanesi şöyle söylemişti hocam, "geçmişteki insanların ne meşakkatlerle bu ilim yolculuğunda gittiğini daha iyi anlamış oldum". Tespih tanesi gibi o yola dizildiler, yan yana gitme imkânı yoktu. Evet, yani bunlar esasen bir resmedilmesi lazım, bir karikatürize edilmesi gereken detaylar. Bizzat onu öğrencilerimizle yaşadık hocam, o yoldan ip gibi dizildiler. Dedğiniz önemli hocam, bir meşakkat vardı, bir emek vardı.

Elde kitap yoktu okumak için, evet babamın ders verdiği kitap var, fotokopi imkânı yok. Bana böyle sayfaları yıpranmış bir kitap vermişti nereden buldu ise, çarşıdan getirdi, satılmıyor çarşıda, sağda solda satılmıyor. Öyle bir kitapta okudum ve o kitap kayboldu, hâlen elimde yok. Yani ders malzemesi elimizde yok çünkü bizden sonra gelecek olan kuşaklara o kitapları veriyorduk, onlar da o kitaplardan tahsilleri tamamlıyorlardı.

Öncelikle başta kendi icâzetiniz olmak üzere icâzetlere dair hatıralarınızı bizlerle paylaşır mısınız hocam?

Hacı Hasan Efendi'nin yirmi üç tane icâzeti olmuştur. 23.sü vefatından sonra gerçekleşti, yirmi iki icâzet ise hayattayken. Merasim olarak düzenlenmiş ilk icâzeti hocasının köyü olan Akdoğan Mahallesi'nde gerçekleşti, orada bir iki sene imamlık yapmıştı. İki dönem icâzetini Akdoğan köyünde gerçekleştirdi, onlarla ilgili fotoğraflar elde mevcut, eski ulemanın resimleri var. Onun dışındaki Kovacık Mahallesi'nde rahmetli Hacı Hasan Erol'un evinin avlusunda gerçekleştirdi. Üç gün-lüğüne evini tahsis ediyordu icâzet merasimine. Tabii icâzet merasimleri bir hasretin ifadesiydi, bir şölen gibi gerçekleştiriliyordu. Yörede bulunan meşâyih, ulema, huffâz, kurrâ-hafızlar, eşraftan olan kimseler, herkes yazılı bir davetiye ile davet ediliyordu ve binlerce insan dar mekânlarda, açık arazide bir araya geliyordu. Üç gün devam ediyordu, erkeklere kadınlara ayrı ayrı vaazlar veriliyor, eski âlimlerin, hocaların nasihatleri dinleniyor, kurrâ-hafızlar tarafından aşr-ı şerifler okunuyordu.

İcâzet alacak olan (mücâz) hocalar için şöyle bir düzenleme yapılırdı. İcâzet alacak talebe son senesine gelince hoca o ders halkasında bulunan herkese birer konu verir, görev olarak o konuda on dakikalık bir konuşma hazırlığı yapmasını söyler ve her birini medresesinde derslerden sonra dinler, hatalarını söyler, önerilerini ifade ederdi. Merasim için önce tabii belli bir kıyafet olması gerekirdi, hocaya hoca denmesi için cübbe ve sarık şarttı. Asıl olan sarık da cübbe gibi siyah oluyordu. Sarık bugünkü gibi makinalarla değil de elde sarılıyordu. Hocaefendi medresede her bir talebenin satın aldığı sarığını, fesini kendi eliyle dizi üzerine koyarak güzel bir şekilde Osmanlı usulüne göre sarar, öğrencinin başına koyar, cübbesini giydirirdi. Evden, icâzet merasiminin icra edileceği alana kadar peş peşe dizilerek bir ilim mangası gibi hoş bir manzarayla merasim yerine gelinirdi. Bir de her icâzet alacak öğrenci bir seccade satın alırdı ve o seccadesi üzerine otururdu, ölünceye kadar da o seccade üzerinde namaz kılardı. Benim icâzet aldığım seccadem yıpranmıştı ama burada duruyor, iskeletini muhafaza ediyorum. Benim icâzet töreni yapılmıyorsa 1960-61 yılında oldu. 1951 yılında başladım 1961 yılında tamamladım on yıllık bir tahsil-i ilim gördüm. Her bir öğrenciye hocaefendi daha önceden hazırlattığı vaazı cemiyet huzurunda hocaların, âlimlerin huzurunda tekrarlamasını istiyordu. Her bir hoca on dakika konuşma yapar, cemaat huşuyla, heyecanla dinlerdi. Ben de bir konuşma yaptım, tabii ben halkanın en genç üyesiydim. İcâzeti aldık, sonra 1960 ihtilâli olmuştu ama ihtilâlin Hacı Hasan Efendi Medresesi'ne fazla etkisi olmadı.

Burada bir parantez açabilir miyiz hocam? Özellikle dediğiniz gibi o dönemin sosyo-politik şartları içerisinde baktığımızda Hacı Hasan Efendi'nin böyle çok yoğun katımlı büyük icâzetleri yapabilmesinde, kendisinin gerek ilim adamları gerekse toplum içerisindeki önder kişilerle olan ilişkilerinin de etkisi var mıydı?

Onun otoritesinin büyük bir etkisi vardı, yöre halkının ona büyük bir itibarı vardı. Yani tabiri caizse İmâm-ı Âzam gibi kabul edilirdi, yaşadığı dönemde onun fetvasının üzerine kimse söz söylemezdi. Ama bunun yanında siyasi bakımdan ona destek olan dayısının oğlu, icâzet merasimlerinin evinin önünde yapıldığı Hacı Hasan Erol vardı. Hacı Hasan Erol Çaykara Halk Partisi başkanıydı. İsmet İnönü ile Ankara'ya gider görüşür filan, öyle çok ileri gelen zatlardan biriydi, devlet ricali nezdinde de sözü geçerli olduğu için Hacı Hasan Efendi'yi himayesi altına almıştı. "Sen korkma, ben o işin resmî yönünü ayarlarım, sen yeter ki ders okutmaya bak ve bir de siyaset yapma, siyasete karışma" diyordu.

Hocam icâzetlerden, pek çok yerden büyük hocaların katıldığından bahsettiniz, aklınızda kalan isimler var mı, tarihe not düşmek adına zikredebilir misiniz?

Tabii tabii, icâzet merasimlerine yörenin büyük zatları katılırdı. Benim gördüğüm ulaştığım Map-sinolu (Gürpınar) Şeyh Hacı Ahmet Efendi, Holaysa'daki (Yeşilalan) Hacı Ferşad Efendi, şimdi onların bir özelliği hem müderris hem şeyhtiler. Hacı Ferşad Efendi'ye yetişmedim, babamın gençliğinde hayattaydı. Tabii Hacı Ferşad Efendi efsane bir âlim, Çaykara'da, hatta Karadeniz yöresinde büyük bir itibarı olan mürşit, âlim, hatip yani mücadeleci bir adam. Hatta Atatürk'le bile görüşmüş, onun sorduğu sorulara dobra dobra cevap verdiği için takdir de kazanmış biriydi yörede. Hacı İdris Çakar, Hacı İdris Efendi derlerdi, Maraşlı köyünden eski ismiyle Paçan. Uzuntarla/Alisinos köyünden Hacı Dursun Genç Efendi. Bir de Âşıkutlu Hocaefendi, bu merasimlere katılanlardan birisi de oydu, her zaman merasimlere katılırdı. Lakoz Hafız Mustafa Aydın Efendi, Trabzon'da meşhur Hafız Ali Haydar Efendi, Beşikçi Hacı Abdurrahman Efendi. Tabii genç âlimler, genç hocalar hepsi katılıyordu. Onların icâzet fotoğraflarında resimleri bulunmaktadır, Allah onlardan razı olsun.

Değerli hocam icâzet merasimleriyle ilgili bir şey daha sormak, ondan sonra yavaş yavaş daha sonraki eğitim sürecinize değinmek istiyorum. Genelde hangi ilim dallarında icâzet veriliyordu hocam, benzer bir müfredattan bahsedebilir miyiz?

Şimdi, babamın medresesinde, Hacı Hasan Efendi medresesinde ve Karadeniz yöresindeki medreselerde ve o usulde tedrisat yapan İstanbul medreselerinde bilebildiğim kadarıyla ihtisas icâzet-nâmesi verilmiyordu. Yani genel icâzetnâme, her ilimden olmak üzere bir icâzetnâme veriliyordu. Bu icâzetnâmenin başında “tefsir, hadis ve onun dışındaki ilimlerden rivayet edilmesi caiz olanların rivayet edilmesi konusunda kendisine icâzet verdim” deniliyordu. Tabii bu umumi icâzetnâme yanında bir de ferâiz icâzetnâmesi verilirdi. Ferâiz tek başına bir ilim, altı ayda okunurdu ve ezberlenmesi gereken bir ilimdi. *Sirâciyye* metninin şerhi vardı, o şerhten okutuluyordu ve kırk hâli ezberleyen ve beş batınlı bir meseleyi çözebilen, bir münâsaha yapabilen her öğrenciye icâzetnâme yazılıyordu. Bunun yanında bir de *Kaside-i Bür'e* icâzetnâmesi vardı, Hazreti Peygamber sevgisini aşılamaı hedefleyen bir kaside malumunuz. İslâm dünyasının en meşhur kasidesi ama Arap edebiyatında da zirvede olduğu için talebenin edebiyat bilgisini de güçlendirirdi. *Kaside-i Bürde* denilir ama aslında *Kaside-i Bür'e*'dir. Müstakilen bir hadis ve tefsir icâzeti verilmiyordu o genel icâzetin içerisinde. Duyuyoruz Mısır'da böyle icâzet verenler var, yani müstakil ilimler hakkında icâzet veren âlimler var ama bizim Türkiye'de ve Karadeniz'de yaygın olarak sadece her ilim dalını içine alacak umumi bir icâzetnâme veriliyordu.

Değerli hocam gerek o dönemlerde gerekse günümüzde pek çok icâzete katıldınız, günümüzde Trabzon yöresinde çok sayıda hafızlık ve bazen ilmî icâzet merasimleri yapılmakta. Geçmiş dönemdeki icâzetler ile günümüzdeki icâzetler arasında bir kıyas yapacak olsanız neler söylersiniz?

İcâzet merasimlerinin gerçekleştirilmesi sevinilecek bir olay, dinî, ilmî bir şölen, nerede bir ilim varsa oradan mutlu oluruz. Bizi mutlu eden bir başka yönü şimdikilerin kaçak olma endişesi yok, devletin kontrolünde yapılıyor, müftülükler tarafından veya fakülteler tarafından merasimler gerçekleştiriliyor. Bir başka dikkat çeken yönü fizikî şartlar çok müsait, yani ben Kur'an kursları görüyorum üniversite gibi, bir fakülte gibi binası var, yatakhaneleri, yemekhaneleri, her türlü fizikî ihtiyaçlarını karşılayacak imkânları var. Eskiden bunlar yoktu, söylediğim gibi köy halkı tarafından işte asgari düzeyde bazı desteklerle ilmî faaliyetler yürütülüyordu. Ama bir ince nokta hissettim, son devirde yapılan icâzet merasimlerine ilâhiyat fakültesindeki hocalar pek çağrılmıyor, yani benim görebildiğim kadarıyla. Bursa'da mesela icâzet oluyor beni hiç çağırın olmuyor, ilâhiyat fakültesini kendi ilim alanlarının dışında herhâlde kabul ediyorlar, onun için çağırıyorlar. Hâlbuki gidilse icâzet duası nedir, dua etme yeridir, gidip de orada bir dua edersin. İcâzet merasimlerinin gerçekleştirilmesinin hedefi o icâzet halkasına oturacak olan yeni hocalara dua etmek. Evet, yani gösteri yapmak, insanları teşvik etmek filan değil, esas hedefi dua almak, oraya gelen âlimler ve Müminler tarafından dua edilmesidir. Bu duaya herkesin çağırılması uygun olur diye düşünüyorum. Onun için fazla bilmiyorum diyebilirim ama Karadeniz'de yaz aylarında çağrıldığım birkaç merasimde dikkatimi çekti, eski icâzet merasimlerinde kuruş para yardımı sözü geçmezdi. Mesela 20 kişi icâzet alıyor hocaefendi kürsüye çıkıp “Ey Cemaat! Görüyorsunuz işte bu talebeler böyle kendi kendine yetişmiyor, eller cebe” filan tek bir kuruşun lafı hiç olmamıştır. Mesela Hacı Hasan Efendi Medresesi'nde, kuruluştan babamın vefatına kadar tek kuruş hiç konuşulmadı, yardım konuşulmadı, talebeye evini ver veyahut mekânını ver, o da konuşulmadı, kendiliğinden olan destekler oluyordu.

Hocam almış olduğunuz klasik usuldeki medrese tahsilinin sonraki eğitiminize olan etkileri ve katkılarını da merak ediyoruz bunlardan bahsedebilir misiniz?

Tabii medrese eğitiminin bize katkısı çok büyük, Yüksek İslam Enstitüsü'nde talebe olduk. Hiçbir mesleki derste zorluk çekmedik, hatta hocaları fazla da dinlemedik. Hatta bazı hocalar anlat bakalım, bu ne demektir şeklinde tıkanıdığı yerde bize müracaat ediyordu.

Değerli hocam sizi veya eğitim sürecinizi etkileyen, aklınızda kalan hatıralardan, olaylardan bahsedebilir miyiz?

Şimdi Trabzon'da dışarıdan imam-hatip okulunda imtihanlara giriyoruz, 1961 yılı olabilir, gazete okuyoruz, tabii siyasi olaylar var, Yassıada yargılamaları var, her gün heyecanla gazete okuyoruz. *Kudret Gazetesi* Ankara'da basılıyor, o gazeteyi arkadaşlarla okuduk, orada bir manşet "İsparta İmam-Hatip Okulu kız öğrenci aldı," o zaman dedim ki "Eyvah din elden gidiyor." Yani bir imam-hatip okulu resmen, o da yatılı kız öğrenci alıyor. Demek ki bu din bozuldu, bozulacak diye düşünüyorduk, o zaman kızların okumasına bakış açımız nasıldı. Emekli olduğum son gün bir kız öğrencimizin doktora jürisinde bulundum, usul-i fıkıhla ilgili mükemmel bir doktora tezi hazırladı ve din yıkılmadı. Demek ki bizim kafalarımızdaki bazı duvarların yıkılması gerekirdi, o duvarlar belki yıkıldı.

Hocam yine geri dönersek, merhum babanızın kendi hocalarıyla ilgili sizlere anlattığı hatıraları var mıydı? Tarihe şahitlik etmek adına onlardan da böyle birkaç tane hatıra almamız mümkün müdür?

Kendi hocalarına karşı bir defa son derece saygılıydı, onun saygısını ifade etmek üzere şunu kaydedeyim:

Derdi ki "Hiçbir gece hocama dua etmeden yatağa yattığımı hatırlamam." Onun ismini andığı zaman şöyle doğrulur, "Efendi" derdi hocasına, hacı değildi, eskiler hacca kolay kolay gidemezdi, genç yaşta öldü. "Efendi şöyle buyurdu, Efendi böyle buyurdu" derdi. Babam Tayyib Zühdü Velioğlu Efendi'den okudu, Tayyib Zühdü Efendi de babası Osman Efendi'den okudu, onların icâzetnâmesi burada var, bende saklıdır.

Babam bir hatırasını nakletti bize, hocası Tayyib Zühdü Efendi anlatmış: Yunus Efendi varmış Of'tan, İvyanlı (Yazlık köyü) olması gerekiyor, Of müftüsü olarak tayin edilmiş ama bir ağa sülalesindenmiş. Müftünün bazı fetvalarında biraz mütesâhil olduğu bilgisi hocasının kulağına intikal etmiş. Hacı Osman Efendi'yi ziyarete geldiğinde çıkarken evin kapısında ona "Ağadan hoca ağaçtan tandır, sonra yanar ha karışmam" demiş. Sonra rivayet edilir ki o Yunus Efendi ömrünün sonuna doğru aklî dengesini bozmuş, bütün ilmini kaybetmiş, öyle bir bilgiyi bize aktarmıştı.

Değerli hocam katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ediyoruz.